

**Riksförbundet för utvecklingsstörda
barn, ungdomar och vuxna, FUB**

**YTTRANDE
2005-07-01**

**Justitiedepartementet
103 33 STOCKHOLM**

Betänkandet SOU 2004:112, Frågor om Förmyndare och ställföreträdare för vuxna

Riksförbundet FUB är en intresseorganisation som arbetar för att barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning ska kunna leva ett gott liv. Vi är cirka 29 000 medlemmar i lokalföreningar runt om i landet. Personer med utvecklingsstörning och deras anhöriga är medlemmar i FUB liksom många andra som delar vår grundsyn.

Sammanfattning

Riksförbundet FUB välkomnar och instämmer i de av utredningen lämnade förslagen som avser att stärka den enskildes rättstrygghet och tillförsäkra huvudmännen tillgång till kompetenta och lämpliga ställföreträdare. Särskilt viktiga förslag som FUB står bakom är:

- möjligheten för överförmyndaren att begära utdrag från belastningsregistret i samband med förordnande av god man (4.3.2.1)
- kommunernas solidariska skadeståndsansvar med den förordnade ställföreträdaren (4.3.2.2)
- krav på utbildning av överförmyndare (6.4)
- uppdelningen av den gode mannens förordnande i personliga och ekonomiska angelägenheter (5.1)
- huvudmannens möjlighet att komma till tals och utöva inflytande vid anordnande av ställföreträdarskap och vid val och byte av god man eller förvaltare (13.4)
- den nya beräkningen av inkomstgränsen i 12 kap. 16 § tredje stycket föräldrabalken (14.6)

Till skillnad från utredaren anser vi att länsstyrelserna är i behov av ökade resurser för att kunna utöva sin verksamhet på ett ändamålsenligt och effektivt sätt. Vi vill även särskilt framhålla behovet av att snarast kompensera huvudmännen för den negativa effekt som det nya pensionssystemet har orsakat när det gäller beräkningen av huvudmannens inkomst i samband med fastställandet av den del som den enskilde skall betala av ställföreträdarens arvode (se mera nedan).

I det följande utvecklar vi våra synpunkter på valda delar av utredningen och hänvisar därvid utan rangordning till respektive avsnitt i betänkandet.

Avsnitt 5.1 Gränsdragningen mellan godmans- och förvaltarinstituten, främst avseende ekonomiska angelägenheter (*Vidgade möjligheter till förvaltarskap? Förstärkning av god mans position?*)

FUB anser att det idag kan bli ett problem med förvaltarskap som mer eller mindre blir "permanenta". Det krävs ett läkarutlåtande för att få förvaltare. Detta går sedan inte att häva eftersom det inte kan hävdas att utvecklingsstörningen i sig "har blivit bättre / upphört". Därmed kan en person behöva ha förvaltare längre än det i praktiken är nödvändigt. Det måste av lagen tydligt framgå att ett förvaltarskap skall ersättas med godmanskap eller annan mindre ingripande hjälp när den enskilde inte längre är i behov av förvaltare. Exempelvis kan yngre personer med lindrig utvecklingsstörning komma att behöva förvaltare i ekonomiska angelägenheter under en period, t.ex. under några år, för att förvaltaren tillsammans med den enskilde och anhöriga eller en god man skall kunna hjälpa huvudmannen att bygga upp ett tryggt sätt att hantera ekonomin. Under den här tiden kan den enskilde mogna och lära sig att t.ex. inte låta sig bli utnyttjad. Det finns alltså ett behov för vissa att under en tid ha en form av ställföreträdarskap med förvaltarens befogenheter. Avtalsfullmakt är då inte något alternativ eftersom huvudmannen inte alltid förstår innebörden av en sådan. Det är dock viktigt att en sådan möjlighet till ett kortare förvaltarskap inte medför att rättssäkerheten för den enskilde försämras när det gäller anordnandet av förvaltarskap, d.v.s. processen för att få förvaltare måste fortfarande föregås av en noggrann prövning. Det kunde enligt vår mening även vara till fördel att fastlägga tidpunkter för omprövning.

Avsnitt 13 Gode mäns och förvaltares lämplighet, kvalifikationer och utbildning. Den enskildes inflytande i frågor rörande ställföreträdarskapet, m.m.

FUB tillstyrker förslaget att innan någon förordnas till god man eller förvaltare skall hans eller hennes lämplighet kontrolleras i erforderlig utsträckning. Liksom utredningen anser FUB att anhöriga till den hjälpbehövande är en mycket värdefull tillgång, inte minst då det handlar om att bevaka huvudmannens personliga angelägenheter. Anhöriga skall ändå inte automatiskt ges företräde i frågan om vem som skall utses till god man eller förvaltare. En sedvanlig lämplighetsprövning skall alltid göras. Det faktum att föräldrar/anhöriga ofta har en unik kännedom om personen med funktionshinder medför dock att överförmyndaren vanligen bör se anhöriga som lämpliga ställföreträdare om inte andra skäl finns att utse någon utomstående. Precis som utredaren framhåller får emellertid den omständigheten att föräldrarna bör ges ett visst företräde i valet av ställföreträdare inte uppfattas som ett tvång för föräldrarna att ta sig an uppgiften som god man eller förvaltare för sitt myndiga barn. Detta har framförts av föräldrar som betonat vikten av att vidga nätverket runt sitt barn.

När det gäller att välja en lämplig ställföreträdare för den enskilde anser FUB att den allra viktigaste bedömningsgrunden från överförmyndarens och rättens sida bör vara hur väl den tilltänkta ställföreträdaren kommer att se *den enskildes behov av ett personligt utformat stöd* och hur ställföreträdaren kommer att agera utifrån denna kunskap. För en god man som har ett förordnande som omfattar den enskildes personliga angelägenheter, d.v.s. det som idag är "sörja för person" och "bevaka rätt", är det av avgörande vikt att den gode mannen har en mycket god personlig kännedom om sin huvudman. Den gode mannen bör i största möjliga utsträckning förankra beslut och åtgärder hos huvudmannen själv. Det kan naturligtvis ändå finnas komplicerade resonemang och alternativ som den enskilde p.g.a. funktionshindret inte alltid kan sätta sig in i. Ställföreträdaren får då genom att använda eget omdöme och genom att inhämta råd

från andra personer som står den enskilde nära avgöra vilka åtgärder som behövs för att tillförsäkra den enskilde goda levnadsvillkor.

FUB delar således utredarens uppfattning att det avgörande för vem som skall utses till god man eller förvaltare är den enskildes behov av hjälp och krav på att få leva ett värdigt och gott liv.

Det kan ibland vara lämpligt att dela ställföreträdaruppdraget så att t.ex. föräldrar eller andra närstående sköter den enskildes personliga angelägenheter medan en extern ställföreträdare har hand om ekonomin. För en ställföreträdare i de ekonomiska angelägenheterna behöver det inte alltid ställas lika stora krav på en god personlig kännedom om huvudmannen. Det är dock av stor vikt att en sådan ställföreträdare samarbetar på ett kontinuerligt och välfungerande sätt med huvudmannen och personer som känner honom/henne väl. Självklart måste ställföreträdaren vara insatt i den enskildes liv och behov för att kunna sköta den ekonomiska delen. Det är därför inte lämpligt att en ställföreträdare har så många uppdrag att denne omöjligt har tid att sätta sig in i varje huvudmans behov.

Utredaren för ett långt resonemang om vilka olika uppdrag som kan kombineras med ställföreträdarskapet. I stället för att fokusera på om olika yrkesgrupper, t.ex. personliga assistenter eller boendepersonal, rent generellt är lämpliga eller inte att även vara gode män bör enligt vår uppfattning överförmyndarens uppgift vara att bedöma om den tilltänkta ställföreträdaren är kompetent och lämplig för sitt uppdrag. Stor vikt bör därvid läggas på ställföreträdarens förmåga att kommunicera med huvudmannen, ställföreträdarens kunskaper om hur den enskildes personliga behov kan tillgodoses samt insikt om hur den enskildes rättstrygghet kan säkras.

Huruvida det är lämpligt att en personlig assistent utses till god man bör precis som utredaren konstaterar bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Det är inte möjligt att generellt undanta någon särskild kategori av personer. Det bör därför inte heller i motiven till lagen uppställas någon huvudregel att en och samma person inte tillåts vara både personlig assistent och god man/förvaltare. Ett sådant uttalande i förarbeten skulle minska betydelsen av omständigheterna i det enskilda fallet eftersom överförmyndare och domstol antagligen med stöd av uttalandet rutinmässigt skulle neka en god man att samtidigt inneha andra uppdrag för den enskilde. Naturligtvis bör ändå rätten och överförmyndaren ta i beaktande att den tilltänkta ställföreträdaren även innehar andra roller för den enskilde. Rätten och överförmyndaren bör därför, så som utredaren anför, försöka försäkra sig om att den enskilde inte riskerar att på något sätt hamna i en ogynnsam situation. Utgångspunkten måste hela tiden vara att den förordnade ställföreträdaren har förmåga att se till den enskildes bästa.

Detsamma gäller för föräldrar som även är personliga assistenter. Att generellt utesluta föräldrar från att vara ställföreträdare när de i viss utsträckning är personliga assistenter gagnar inte den enskilde. Även om det i enstaka fall finns en risk för bristande insyn när flera roller kombineras bör överförmyndaren genom sin utredning i förväg kunna göra en bedömning om personen kommer att bli en bra ställföreträdare för den enskilde. Överförmyndaren och rätten har alltid en möjlighet att frånta en olämplig ställföreträdare sitt förordnande. Det är t.o.m. en skyldighet för överförmyndaren att följa upp ställföreträdarskapet och att kontrollera att den enskilde har en ”god” god man. FUB anser att det viktigaste är att en grundlig kontroll av den tilltänkta ställföreträdaren görs innan denne utses. Utredningen föreslår bl.a. ett krav på utbildning av

överförmyndarna och ställföreträdarna, en rätt för överförmyndaren att begära belastningsutdrag och att inhämta annat nödvändigt underlag. Dessutom stärks rätten till muntlig förhandling och den enskildes inflytande över valet av ställföreträdare. Kommunen föreslås få ett solidariskt skadeståndsansvar med en ställföreträdare som begår ekonomiskt brott mot den enskilde. Överförmyndaren får om dessa förslag genomförs ett förstärkt ansvar vid utseendet av en ställföreträdare för den enskilde. Dessa instrument bör vara tillräckliga för att kunna utse en ställföreträdare som inte riskerar att sammanblanda olika roller och uppdrag till nackdel för den enskilde.

Avsnitt 13.3.2 En framtida organisation av utbildningsinsatserna för gode män och förvaltare

FUB ställer sig mycket positivt till att det i lagtexten införs ett krav på att överförmyndare skall vara tvungna att erbjuda ställföreträdarna nödvändig utbildning. Överförmyndaren bör ha en skyldighet att erbjuda gode männen utbildning inom de sakområden som förordnandet avser.

Avsnitt 13.4.2 Den enskildes möjlighet att byta god man eller förvaltare

FUB:s erfarenhet är att det i flera fall har visat sig mycket svårt att få byta ut en god man som huvudmannen inte är nöjd med. FUB vidhåller därför att möjligheten för huvudmannen att byta god man måste förstärkas. Det bör därför tydligt framgå av motiven till 11 kap. 20 § föräldrabalken att en önskan från den enskilde att byta god man bör respekteras. Naturligtvis skall den enskilde eller dennes anhöriga kunna ange skäl till varför ett byte önskas men det bör då vara tillräckligt att t.ex. samarbetet mellan den gode mannen och den enskilde inte fungerar på ett tillfredsställande sätt, sett från den enskildes perspektiv.

Avsnittet om ikraftträdande

Utredningen anför att ändringsförslaget rörande beloppsgränsen i 12 kap. 16 § föräldrabalken, som innebär att en för den enskilde mer förmånlig beräkning skall göras, är ett exempel på vad som kan behöva bli föremål för behandling med förtur. I samband med införandet av det nya pensionssystemet beslutade några kommuner att tillämpa en för den enskilde mer förmånlig beloppsgräns än vad som följer av nuvarande bestämmelser. Nyligen har dock länsrätten i Stockholm (dom den 26 november 2004, mål nr 20938-04) funnit att en generell tillämpning av undantagsmöjligheten i 12 kap. 16 § tredje stycket föräldrabalken är olaglig. Samtidigt har Stockholms tingsrätt (beslut den 11 oktober 2004, mål nr Ä 6240-04) funnit att förändringen i pensionssystemet utgör skäl att tillämpa en förmånligare beräkningsgrund än enligt huvudregeln. Mot bakgrund av det oklara rättsläge som nu har uppstått framstår det som än mer angeläget att så snart som möjligt genomföra utredningens förslag till förändringar av beräkningsgrunden. FUB önskar därför att regeringen förbereder en proposition i denna del som kan presenteras för Riksdagen redan i höst (år 2005) och som därmed förhoppningsvis kan träda i kraft redan vid årsskiftet. Det skulle innebära att arvoden och ersättning för utgifter som avser år 2005 kommer att omfattas av den nya bestämmelsen. FUB har exempel på huvudmän som varit tvungna att ansöka om ekonomiskt bistånd för att kompensera för de effekter det nya pensionssystemet har inneburit i denna sak. Förmodligen var inte det avsikten när pensionssystemet infördes. Misstaget bör därför snarast rättas till genom den av utredningen föreslagna förändringen av 12 kap. 16 § föräldrabalken.

Avsnittet om kostnadseffekter

Liksom RBU delar inte FUB utredarens uppfattning att länsstyrelsernas totala kostnader inte nämnvärt kommer att öka p.g.a. de nya uppgifter som utredningen föreslår. För att länsstyrelserna även fortsättningsvis skall kunna utöva sin tillsyn och spela en aktiv roll när det gäller exempelvis utbildningen av överförmyndare och framtagande av riktlinjer är det ett absolut krav att de tillförsäkras ökade resurser. Redan idag är flera länsstyrelser kraftigt begränsade i sin verksamhet genom alltför knappa resurser för LSS-verksamheten. Många statliga utredningar har den senaste tiden föreslagit utökat ansvar och fler uppgifter för länsstyrelserna på olika områden. Eftersom varje enskild utredning bara har ett kostnadstäckningsansvar för den egna utredningen saknas en helhetsbild av vad de olika utredningarnas förslag kommer att ställa för ökade krav på länsstyrelserna och vilka extra resurser som behövs. I ljuset av detta ter sig utredningens antaganden om att tilldelade medel räcker för att länsstyrelserna skall kunna utföra sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt som orimliga. Länsstyrelserna har själva välkomnat fler arbetsuppgifter men samtidigt upplyst om att resurserna redan idag är knappa och att det inte är möjligt att förverkliga de olika utredningarnas förslag om inte en ökad tilldelning av medel görs. Med hänsyn till den viktiga roll som länsstyrelserna har som tillsynsmyndighet bör de tillförsäkras medel för att kunna ha tillräckligt med kunnig personal för att sköta sina nya uppgifter med kontinuitet och kvalitet. En övergripande granskning av vad de olika utredningarnas förslag kommer att innebära bör därför snarast göras.

I detta ärende har Riksförbundet FUB:s förbundsstyrelse beslutat.

.....
Anna-Lena Krook
Förbundsordförande
Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna, FUB